

10. Росія – Україна: зради, союзи, війни / відп. ред. М. Литвин. Львів : «Астон», 2022. 798 с.

11. Сушко Р. Хроніка нищення української мови. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 92 с.

ЧЕРЕВКО Наталія Олександрівна,
доцент кафедри публічного управління,
права та гуманітарних наук
Херсонського державного аграрно-
економічного університету, кандидат
наук з державного управління

ПРАВО НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ЕЛЕМЕНТ УКРАЇНЬСЬКОЇ ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Конституція України закріплює право кожного на працю як одне з фундаментальних соціально-економічних прав, що передбачає можливість заробляти собі на життя працюю, яку особа вільно обирає або на яку добровільно погоджується. Це право тісно пов'язане з принципом людської гідності, свободою особистості та соціальною спрямованістю держави [1]. Водночас конституційна модель права на працю допускає можливість його обмеження за умов запровадження особливих правових режимів, зокрема воєнного стану, за умови дотримання критеріїв законності, необхідності та пропорційності.

Запровадження воєнного стану обумовило формування спеціального нормативного масиву, спрямованого на адаптацію трудових відносин до умов збройного конфлікту. Законодавець, реагуючи на виклики воєнного часу, передбачив спрощення процедур укладення та припинення трудових договорів, можливість односторонньої зміни істотних умов праці, запровадження гнучких режимів робочого часу, а також інститут призупинення трудових відносин [2]. Такі механізми мають на меті забезпечити безперервність виробничих процесів, збереження зайнятості та функціонування економіки в умовах надзвичайної ситуації.

Правове регулювання права на працю в умовах воєнного стану характеризується зміщенням акценту з класичної охоронної функції трудового права на адаптивну та стабілізаційну. Водночас це не означає відмову від базових трудових гарантій. Навпаки, особливий правовий режим вимагає чіткого визначення меж допустимого втручання держави у сферу трудових прав з метою недопущення їх фактичної нівелювання [3]. Ключовим положенням є тимчасовий характер спеціальних заходів у сфері трудових

відносин. Воєнне законодавство не повинно підмінити загальні принципи трудового права, зокрема принцип захисту слабшої сторони трудових відносин, принцип стабільності трудового договору та принцип справедливої оплати праці. Ризиком правового регулювання у воєнний період є трансформація надзвичайних механізмів у квазіпостійну модель регулювання, що суперечить соціальній природі трудового права [3].

Окремої уваги потребує питання відповідності національного законодавства міжнародним стандартам у сфері права на працю. Україна є стороною Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, який покладає на державу обов'язок забезпечувати право на працю навіть в умовах кризових ситуацій, допускаючи лише обґрунтовані та пропорційні обмеження [4]. Аналогічні підходи простежуються і в практиці Європейського суду з прав людини, який у своїх рішеннях наголошує на неприпустимості повного позбавлення особи можливості реалізовувати соціально-економічні права навіть у надзвичайних умовах.

Таким чином, правове регулювання права на працю в умовах воєнного стану в Україні формується як баланс між публічними інтересами національної безпеки та приватними інтересами працівника, що відповідає європейській доктрині допустимих обмежень прав людини. Саме збереження цього балансу свідчить про зрілість правової системи та її ціннісну орієнтацію на людину праці як ключовий елемент української правової ідентичності.

Право на працю в умовах війни виходить за межі суто юридичної конструкції та набуває виразного світоглядного і соціально-інтегративного значення. У період воєнного стану праця перестає бути виключно засобом матеріального забезпечення та трансформується у форму соціальної солідарності, інструмент збереження суспільної стабільності та один із чинників національної стійкості. Як зазначається у наукових дослідженнях, саме через працю реалізується зв'язок між особистою гідністю людини та її внеском у спільне благо, що набуває особливої актуальності в умовах збройного конфлікту [7; 3].

Збереження робочих місць у воєнний період, запровадження гнучких форм зайнятості, адаптація режимів робочого часу та створення правових механізмів для працевлаштування внутрішньо переміщених осіб формують нову етику праці воєнного часу. Ця етика ґрунтується на поєднанні індивідуальної свободи працівника з підвищеним рівнем колективної відповідальності, коли трудова діяльність розглядається як внесок не лише в особисте благополуччя, а й у підтримку економічної життєздатності держави.

Соціально-ціннісний вимір права на працю в умовах війни, у свою чергу, проявляється через зміну сприйняття трудових прав: вони дедалі частіше розглядаються як інструмент соціальної інтеграції, зокрема для вразливих категорій населення. Внутрішньо переміщені особи, які втратили роботу внаслідок воєнних дій, потребують не лише формального доступу до ринку праці, а й ефективних гарантій недискримінації, професійної адаптації та гідних умов праці, що відповідає принципам соціальної держави [3].

Водночас слід наголосити, що формування трудових прав у національній правовій системі відбувалося під впливом міжнародних стандартів, зокрема положень Європейської соціальної хартії, які закріплюють принципи гідності працівника, справедливої оплати праці та соціальної справедливості. Ці стандарти стали основою для розвитку національного трудового законодавства та визначення соціальної функції праці як ключового елементу демократичного суспільства [8].

Умови воєнного стану не нівелюють, а навпаки – підсилюють значущість зазначених принципів. Вони виступають маркерами національної правової ідентичності, демонструючи прагнення України зберегти гуманістичний вектор розвитку навіть за умов надзвичайних викликів. Саме через збереження соціально-ціннісного змісту права на працю держава підтверджує свою відданість європейським цінностям, у яких людина праці розглядається як центральний суб'єкт правового захисту.

Таким чином, соціально-ціннісний вимір права на працю в умовах війни виявляється у його здатності поєднувати правові норми з етичними та світоглядними орієнтирами суспільства. Це право стає не лише засобом регулювання трудових відносин, але й елементом української правової та ціннісної ідентичності, що відображає стійкість, солідарність і орієнтацію на людську гідність як базову цінність правопорядку.

Отже, право на працю розглядається як динамічна правова категорія, зміст якої трансформується залежно від соціально-економічних та політико-правових умов. Воєнний стан у цьому сенсі є «стрес-тестом» для трудового права, що виявляє його адаптивний потенціал та ціннісну спрямованість.

Саме в умовах війни право на працю набуває ідентифікаційного значення, оскільки демонструє прагнення держави зберегти соціальний контракт із громадянами навіть за умов допустимих обмежень прав і свобод. Воно постає як багатовимірне правове явище, що поєднує нормативно-правове регулювання та глибокий соціально-ціннісний зміст. Аналіз правового регулювання свідчить про те, що держава, реагуючи на виклики воєнного часу, запроваджує спеціальні механізми адаптації трудових відносин, спрямовані на забезпечення функціонування економіки та збереження зайнятості. Водночас такі механізми мають тимчасовий характер і не можуть підміняти базові принципи трудового права, насамперед принцип захисту працівника як слабшої сторони трудових правовідносин.

Соціально-ціннісний вимір права на працю доповнює та поглиблює його правову природу, трансформуючи працю в умовах війни у форму соціальної солідарності та чинник національної стійкості. Збереження робочих місць, підтримка внутрішньо переміщених осіб і забезпечення гідних умов праці набувають значення не лише соціальної політики, але й елементів української правової ідентичності, що ґрунтується на повазі до людської гідності та європейських соціальних стандартів.

Таким чином, право на працю в умовах воєнного стану виконує подвійну функцію: з одного боку, воно залишається об'єктом правового регулювання з

притаманними йому допустимими обмеженнями, а з іншого — виступає ціннісним маркером демократичної та соціальної спрямованості держави. Саме збереження балансу між публічними інтересами національної безпеки та захистом трудових прав людини свідчить про здатність української правової системи адаптуватися до надзвичайних умов, не втрачаючи гуманістичного змісту та європейського вектора розвитку.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2136-ІХ. *Голос України*. 2022. № 63.
3. Cherevko N. Right to work under martial law: legislative aspect in Ukraine. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2024. Vol. 14, No. 3. P. 45–53.
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 груд. 1966 р. Ратифікований Указом Президії Верховної Ради УРСР від 19 жовт. 1973 р. № 2148-VIII.
5. European Convention on Human Rights : Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 1950. *Council of Europe*.
6. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03 трав. 1996 р. Ратифікована Законом України від 14 верес. 2006 р. № 137-V.
7. Пилипенко П. Д. Трудові права людини в системі соціальних прав : монографія. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. 412 с.
8. Tapiola M. Social rights and times of crisis: the role of the European Social Charter. *Council of Europe Publishing*. Strasbourg, 2023.

